

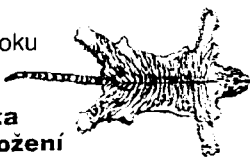
Přežijí nosorožci?

Jak ukrást roh mezi očima

MILOŠ ANDĚRA

téma roku

zvířata v ohrožení

Předpotopní zvířata, která „zapomněla“ vyhnout – tak se často díváme na nosorožce, a kus pravdy v tom je, neboť svůj rozkvět mají skutečně dávno za sebou. Největší rozma-

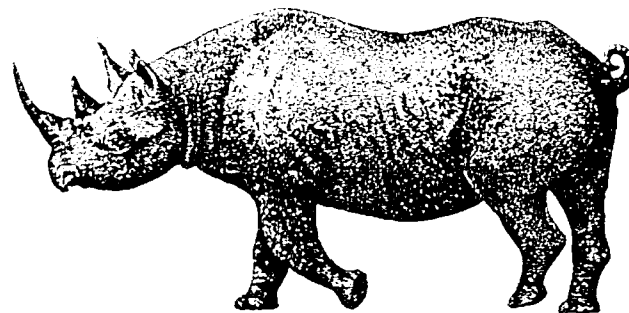
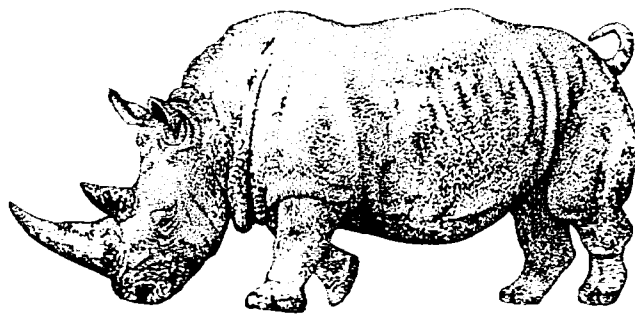
nitosti dosahovali v oligocénu a začátkem miocénu (před 37 až 5 miliony let), kdy gigantické bezrohé druhy dorůstaly výšky přes 5 metrů a hmotností okolo 20 tun. Současných pět druhů jako by do dnešního „uspěchaného“ světa ani nepatřilo: mohutné tělo na nízkých sloupovitých nohách, velká hlava a kůže silná jako pancíř z nich dělají těžkopádné býložravé kolosy, které jsou jen s námahou schopny rychlejšího pohybu. Paradoxem ovšem je, že se tyto evoluční „přežitky“ staly nosorožcům osudné teprve po setkání s vyspělým člověkem a jeho stělnými zbraněmi. Stačilo jedno či dvě století, aby se zařadili mezi nejohroženější zvířata planety.

Rohy – cenný materiál

Jednou z hlavních příčin této neradostné bilance – pomíne-li úbytek stanovišť – je přetrvávající zájem o rohy nosorožců. Dodejme, že jsou útvarem kožním a tvoří součást lebky – vznikají nadměrným zrohovatěním pokožky a pevným stlacením keratinových vláken. Na lebku volně nasadají na drsných ploškách nosních kostí a dají se „stáhnout“ spolu s kůží. Nejsou vyhledávány jen jako lovecké trofeje (nejdelší měří ke 2 m), ale i jako materiál k výrobě tradičních a kultovních předmětů.

V arabském světě je například symbolem mužství a bohatství *Jambia*, obřadní dýka s rukojetí z nosorožčího rohu, která bývá zdobena zlatem a drahými kameny. Mnozí z „ropných“ boháčů si dopřávají přepychové zboží včetně jambii, i když málokterý ví, jak vůbec nosorožec vypadá. Dlouho se také věřilo, že roh chrání před jedem, neboť v číši z rohu prý otrávený nápoj vzkypí a šumí.

Podobě je tomu i na Východě. Podle nepálské tradice přivolává kousek rohu nebo kůže vhozený do nádobky s vodou, rýží a některými květy ducha zemřelých. Z kůže se dělají náramky, ušní kroužky, šamanické hůlky a jiné dekorace. Oblíbené byly válečnické štíty z nosorožčí kůže, které odolávaly šířím. Nazmar nepřijdou ani kosti, vyrábí se z nich živočišné uhlí k vykuřování chrámů a svatyní. V lékárnách na Dálném východě nikdy nechybí jemně

Nosorožci tuponosému (*Ceratotherium simum*) se také běžně říká „bílý nosorožec“, což ovšem nesouvisí s jeho zbarvením, nýbrž jde o špatný překlad burského termínu „wijd“ (tj. široký), který připomíná anglické „white“ (bílý).

Nosorožec dvourohý (*Diceros bicornis*) neboli „černý nosorožec“ má základní zbarvení skutečně tmavé, bídelicové až černohnědé, ale v přírodě působí díky zaslému bahnu a usazenému prachu většími světlejším dojmem.

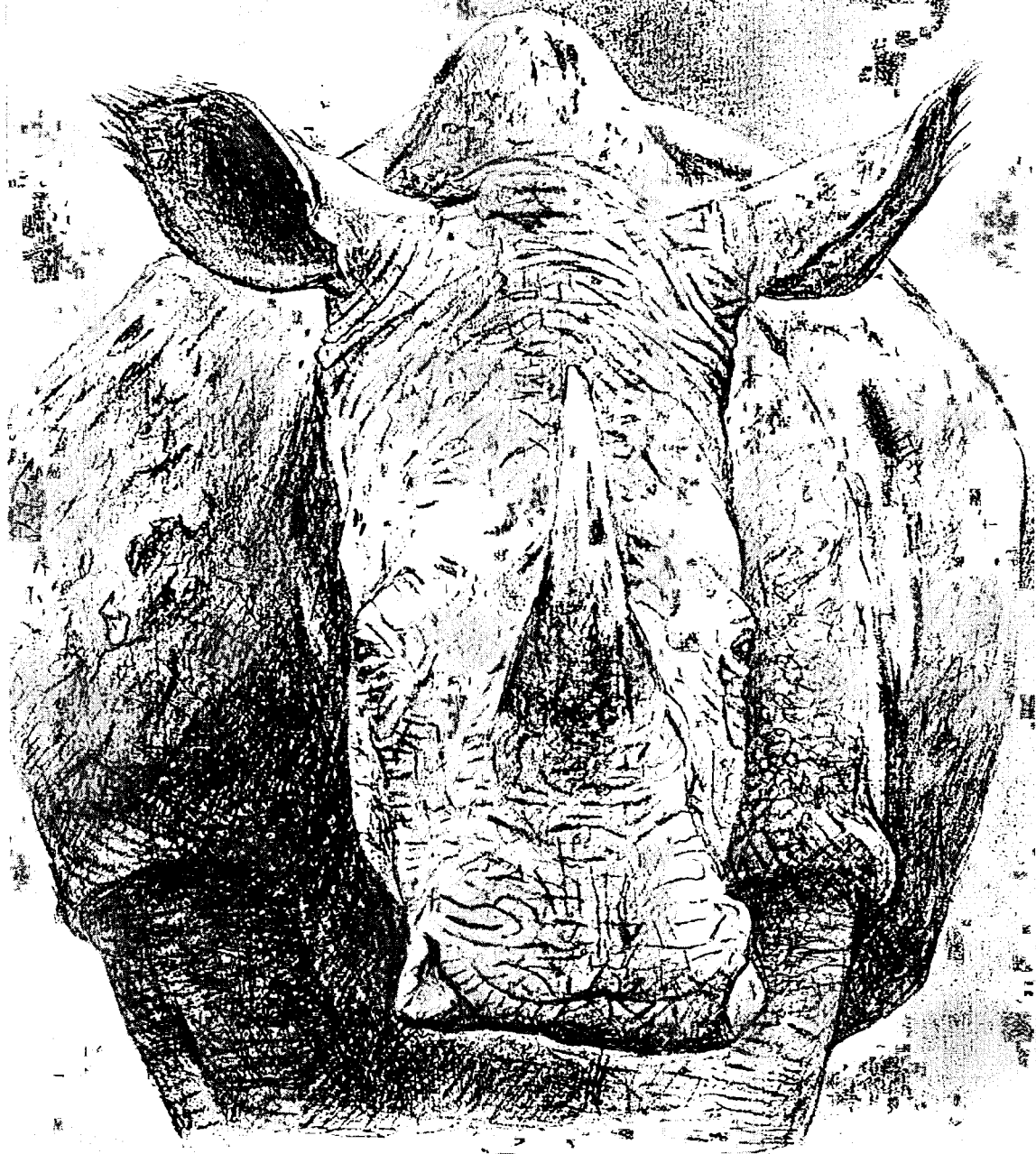
umletý prášek z rohů, podávaný podle starodávné receptury na srážení horečky či jako afrodiziakum. Závatná cena budi očekávání zázračných účinků, ale jestliže si budete okusovat nehty, vyjde to na stejno (obě rohoviny jsou z keratinu). Orientální medicína přičítá magické účinky téměř každé části těla nosorožců – jejich pupeční šňůra ovnutá kolem lidského pasu má zabránit žaludeční nevolnosti, moč se podává proti astmatu, návalům či žaludečním potížím a povrchově proti infekci při poranění.

Dvoukilový roh může na černém trhu dodnes přinést zisk 30 000 až 60 000 amerických dolarů. Jestliže si uvědomíme otřesnou chudobu rozvojových zemí Afriky i jihovýchodní Asie, pochopíme, proč pytláci dosud přežívají. Nosorožci tak doplácí na podivné prolínání prosperity a chudoby. Zatímco jedni si mohou dovolit platit za rohy astronomické částky, chudého domorodce živí upytlačený nosorožec po celý rok, popř. dva – nikoli masem (to obvykle zůstane na místě a shnije), ale díky rohu, za který mu překupník vyplatí pár set dolarů. V šedesátých až devadesátých letech 20. století zabili pytláci v Africe a Asii ročně desítky až stovky nosorožců, a dosud mají – přes veškeré zákazy (CITES¹ aj.) – na svědomí 90 % veškerých ztrát.

1) Mezinárodní konvence o ochraně druhů živočichů a rostlin.

RNDr. Miloš Anděra, CSc., (*1947) vystudoval Přírodovědeckou fakultu UK v Praze. V Národním muzeu v Praze je vědeckým kurátorem a zabývá se zoogeografií a ekologií savců. Je autorem několika desítek odborných publikací a knih o savcích, naší přírodě a ohrožených i vyhynulých zvířatech.

Nosorožec tuponosý
(*Ceratotherium simum*)

Pytláctví a ochranáři

V rozlehlých savanách a nepřehledných džunglích není snadné nosorožce uhlídat. Rozvojové země nemají dost peněz na to, aby mohly vzdorovat organizovaným pytlákům, pašerákům či zkorumpovaným úředníkům v zemích, kde pár dolarů znamená bohatství. V některých národních parcích začali s absurdní akcí – živým nosorožcům amputovali rohy, aby je chránili před pytláky. Operace byla nákladná (1400 dolarů za kus), k cíli však nevedla. Pytláci lovíli nosorožce dál, a navíc se ukázalo, že

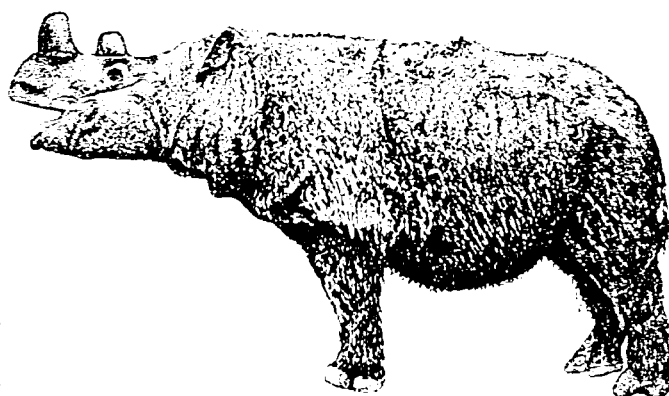
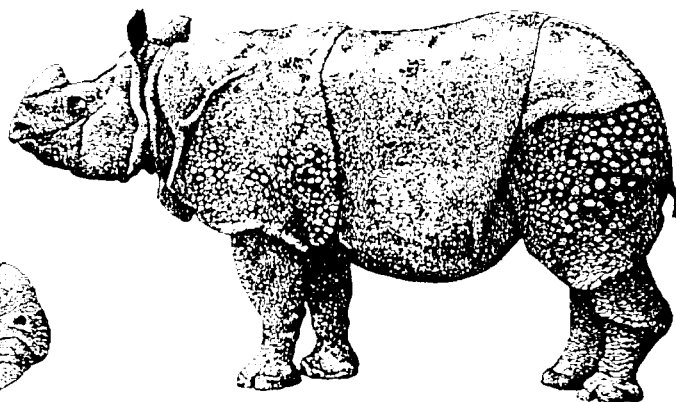
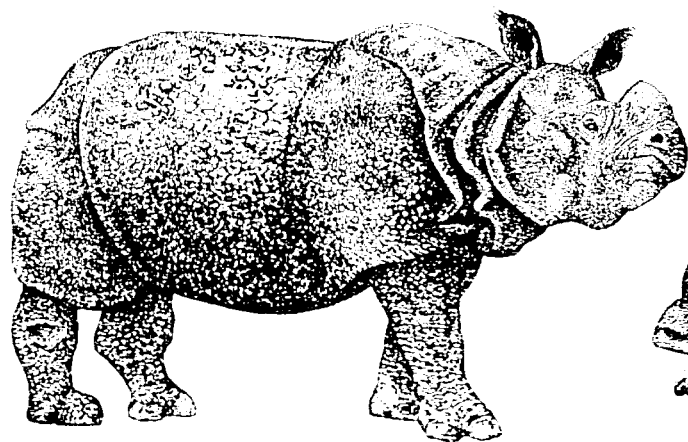
zvířata bez rohů neubrání sebe ani své potomky před šelmami. Nová strategie počítá s převezněním zvířat z nejhroženějších míst do snadněji kontrolovaných území (včetně soukromých rezervací); v Africe i v Nepálu už tento postup přináší příznivé výsledky. V asijských rezervacích se (kuriózně) jako strážci osvědčují bývalí pytláci, kteří jsou přelaceni natolik, aby pro ně černý lov nebyl výnosný. Určitou nadějí představuje možnost implantovat nosorožcům pod kůži miniaturní vysílačky – byli by pak pod „stálým dohledem“. Součástí ochranné strategie je samozřejmě i chov v zajetí, nicméně (bez ohledu na

řadu dalších nevýhod) je oproti ochraně v přírodních podmínkách mnohem nákladnější. (Roční náklady na jednoho nosorožce v rezervaci činí 3300 až 14 500 amerických dolarů, v zajetí 16 300 až 28 200 amerických dolarů.)

● **Nosorožec tuponosý** (*Ceratotherium simum*) neboli „bílý nosorožec“ je po slonech největší žijící suchozemský tvor. Dorůstá délky 5 m a hmotnosti 2,3 až 3,6 tuny. Vyznačuje se širokou tlamou přizpůsobenou k spásání trávy na savanách. Jeho jižní poddruh (*C. s. simum*) je s více než 13 000 zvířaty (údaj z r. 1999) nejlépe prosperující formou nosorožce,

přítom před 100 lety byl s pouhými 10 kusy na pokraji vyhynutí. V opačné situaci se nalézá severní poddruh (*C. s. cottoni*) ze Súdánu a Konžské lidové republiky (dříve Zaire). Počátkem 20. století byl mnohem hojnější, do osmdesátých let zbylo pouhých 1000 kusů a nyní se ocitl v kritickém bodě – v Národním parku Garamba prý žije asi jen 30 zvířat; další desítka je chována v zajetí (v zoologických zahradách v San Diegu a ve Dvoře Králové nad Labem). ● **Nosorožec dvourohý** (*Diceros bicornis*) neboli „černý nosorožec“ je subtilnější – měří „jen“ 3,8 m a váží 1–1,8 tuny. Kdysi hojně obýval savany a buše jižně

Vlevo: Nosorožec indický (*Rhinoceros unicornis*) se vyznačuje kratší, mohutnější hlavou a silnými kožními pláty, které pokrývají tělo jako skutečný pancíř.

Vpravo nahoře: U nosorožce jávského (*Rhinoceros sondaicus*) vyběhá horní pysk v prstovitý až chobotovitý výrůstek, kterým spásá výhonky dřevin.

Vpravo dole: Nosorožec sumaterský (*Dicerorhinus sumatrensis*) má jediný z asijských druhů dva rohy, přičemž první roh bývá delší než druhý.

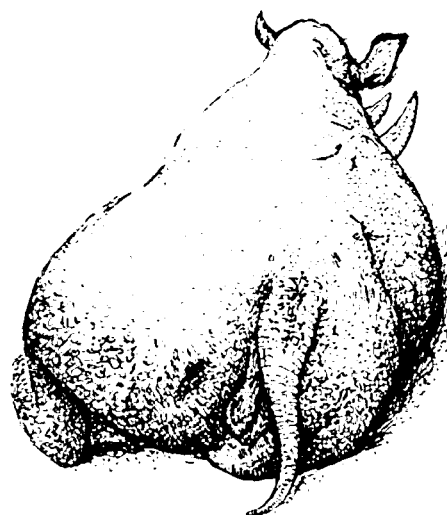
od Sahary. Dramatický pád populace proběhl v sedmdesátých až devadesátých letech 20. století, kdy z 30 000 zvířat zbylo r. 1992 asi 2450 kusů. Teprve závěr století záročil investice do jeho ochrany – r. 1999 vzrostla jeho početnost na 2700 jedinců, kteří žijí v několika desítkách národních parků v Zimbabwei, Keni, Namibii, Jižní Africe, Tanzanii a v Zambii.

● **Nosorožec indický** (*Rhinoceros unicornis*), který je „jednorohý“, je na tom z asijských druhů asi nejlépe. Nepřilíš přesné odhady hovoří o více než 2000 jedincích soustředěných do osmi rezervací v severní Indii a Nepálu (téměř čtvrtina z tohoto počtu připadá na Královský národní park Chitwan). Zdržuje se v bažinatých lesích a rákosinové džungli, za potravou však vychází i na pole a plantáže. Proto ho kromě pyláků zabíjejí (jedem nebo elektrickým proudem) i domorodci, jimž škodí na úrodě, a navíc ho ohrožují infekce zanášené do rezervací domácím skotem a také vysoušení bažin.

● **Nosorožec jávský** (*Rhinoceros sondaicus*) vypadá jako zmenšenina předchozího druhu, jen roh má krátký (mnohdy sotva patrný hrbolek na malé hlavě). Od poloviny 19. století vymizel z rozsáhlého území od Bangladéše a jihozápadní Číny po Malajsii a Jávu. Dlouho se vědělo o jediné populaci v Národním parku Ujong Kulon na Jávě, kde koncem šedesátých let žilo asi 25 jedinců. Záchraný projekt, financně podpořený WWF² a IUCN³, přišel v hodině dvanácté a r. 1989 už bylo napočítáno 50 až 60 nosorožců (tento počet se v oficiálních statistikách objevuje dodnes). Příjemné překvapení přišlo r. 1989, kdy nosorožce jávského ulovil vietnamský pylák

v oblasti dnešního Národního parku Cat Tien; další výskyt se podařilo potvrdit snímky z automatické infračervené kamery o 10 let později. Předpokládá se, že tuto populaci tvoří 7 až 15 zvířat.

● **Nosorožec sumaterský** (*Dicerorhinus sumatrensis*), nejmenší ze všech, má jako jediný tělo pokryté dlouhou řídkou srstí. V počtu nepřevyšujícím 250 kusů žije roztroušeně na severu Bornea (do 50 jedinců), na Sumatře a na pevnině v Thajsku a Barmě. Ještě před 10 lety byly hrubé odhady jeho početnosti víc než dvojnásobné. □

2) Světový fond pro ochranu přírody.

3) Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů.